

- a társadalmi tőke - beemelésében van a társadalmi és oktatásügyi kérdésekkel foglalkozó kutatásokba.
(*The Well-Being of Nations. The Role of Human and Social Capital. Education and Skills. OECD, 2000*)

Imre Anna

BUSZMEGÁLLÓ

Mindenkinek fontos az, hogy mit, hol és mennyiért tud megvásárolni, melyik színházban, moziban láthatja a kívánt színdarabot, mozifilmet, illetve hogy hol és milyen formában folyik olyan képzés, mely hozzásegíti a kívánt végzettség megszerzéséhez. E rövid felsorolásból is nyilvánvaló, hogy mennyire fontos számunkra az információ, így aztán nem meglepő, hogy egész iparág fejlődött ki az ilyen irányú, egyre növekvő igény kielégítésére. A legtöbben úgy gondolják, hogy a számítógép egyszerű találmány és örülnek, hogy a számítástechnika behálózta egész életünket, de a történetek sokakban félelmet és feszültséget is ébresztenek. (Szélsőséges példaként gondoljunk csak a 2000. évi dátumváltás körül kialakult helyzetre.) De miért a számítógép az a találmány, mely ennyire megváltoztatja az életünket? Hiszen ott a rádió, a televízió, a mozi, a telefon, az autó, melyek szintén befolyásolják (sőt olykor meghatározzák), hogy az emberek hogyan töltik szabadidejüket, hogyan szórakoznak, hogyan jutnak információkhoz. Az alapvető különbség a felhasználás már-már félelmetesen intenzív változása. Szinte követhetetlenül gyorsan fejlődik a technológia, egyre újabb és újabb programok jelennek meg, nincs olyan területe az életünknek, melyben ne lennének jelen a számítógépek. Arról nem is beszélve, hogy lassan a háztartások alapfelszereltségéhez tartozik ez a - 20-25 évvel ezelőtt a legtöbbször által csak híradásokból ismert - technikai eszköz. Egy másik sajátosság, hogy napjainkra a számítógép-hálózatok meghatározó kommunikációs közege váltak. Ma már gyakran nem postán adunk fel levelet, hanem e-mailt küldünk, nem társaságban beszélgetünk, hanem „csetelünk”, nem koncertre járunk, hanem mp3-as fájlokat vadászunk.

Természetes, hogy ezek a változások az oktatásra - ezen belül pedig elsősorban a felsőoktatásra - is jelentős hatást fejtenek ki. Néhányan azt mondják, hogy az egyetemek teljesen virtuális egyetemmé fognak átalakulni, mások a jelenlegi forma reformját jósolják. Mindkét tábor képviselői jelen voltak azon a konferencián, melyet 1999-ben Stockholmban tartottak. A Henk J. van der Molen által szerkesztett tanulmánykötet az itt elhangzott előadások írásos változatát tartalmazza. A

résztevők mindnyájan ugyanarra a kérdésre keresték a választ: Milyen is lesz a jövő egyeteme? Erre az egyszerű kérdésre nagyon nehéz válaszolni, maguk a szerzők is különböző lehetőségeket vázolnak fel.

A jövő egyeteme a jelenlegi rendszerrel gyakorlatilag azonos intézményrendszerként működik majd. Egy olyan campus-alapú egyetem lesz, ahol a hallgatók együtt tanulnak, tanáraikkal együtt dolgoznak. Természetesen rendelkezésükre áll egy belső számítógépes hálózat és az internet is, de ezek használatát, funkcióját a (fizikai) környezet determinálja.

A jövő egyeteme duális intézmény lesz, mely mind fizikai, mind pedig virtuális környezetben működik, így a lakóhely, a földrajzi elhelyezkedés nem befolyásolja a képzésbe történő bekapcsolódást. Lesznek, akik fizikai értelemben járnak pl. előadásokra, de többen csak számítógépen keresztül tartják majd a kapcsolatot társaikkal, tanáraikkal.

A jövő egyeteme teljes mértékben virtuálisan fog működni. Egy olyan intézmény lesz, ahol nincs épület, nincsenek előadások, jegyzetelés, a tanárok, a diákok és a tananyag közötti összekötő kapocs az internet illetve az információs és kommunikációs technológia (information and communication technology - ICT).

A jövő egyetemére a szerzők különböző elnevezéseket használnak: „hiperegyetem”, „virtuális akadémia” vagy „falak nélküli egyetem”. Az utóbbi elnevezés nemcsak szembetűnően illusztrálja a hagyományos és a virtuális egyetem közötti legfőbb különbséget, hanem egyúttal rámutat a legfontosabb célkitűzésére is. Nincs helyhez kötve: gyakorlatilag bárhol, bármikor és bárki által elérhető, hozzáférhető, elég hozzá egy internetes csatlakozással rendelkező számítógép.

Egy ilyen rendszerben a megszokott tanár-diák szerepek is jelentősen átalakulnak. A hagyományos tanulási környezetben a tanár szerepe meghatározó, szinte egyedül ő a tudás letéteményese, az ismeretek kizárólagos forrása. A tanítási-tanulási folyamat főszereplőjéről van szó, aki átadja a tananyagot, ellenőrzi, értékeli, azaz megítéli az elsajátítás eredményességének fokát. Az Internet következtében viszont az információk szinte kimeríthetetlen bőségben állnak rendelkezésre, a tanár egyfajta mentorrá, információmenedzserre válik, szakértő és segítő is lesz egy személyben, ugyanakkor viszont önmaga is folyamatos tanulásra kényszerül ebben az új rendszerben. Szakmai fejlődésre természetesen eddig is szükség volt, azonban a megváltozott körülmények újabb kihívások elé állítják a tanárokat. Kiszélesedik a társadalmi kontroll, egyre nő a tanulásal töltött idő, új és eddig szokatlan helyzeteket is meg kell tanulniuk kezelni a pedagógusoknak. (Ezek közül az egyik legtipikusabb, mikor a diák valamit előbb tanul meg, vagy hamarabb fedez fel mint a tanár.) Mindezek mellett azonban ma még nehezen tudjuk

elképzelné az oktatást tanárok nélkül. A legtöbben úgy gondolják, hogy a tanár lesz továbbra is az, aki oktat, és ezt a tevékenységet csak támogatják, reprodukálják a technikai eszközök. Van, ahol a tanulást rádió- vagy televízióadásokkal segítik, vagy az oktató előadását videokazettán teszik mindenki számára elérhetővé, azaz tulajdonképpen a hagyományos folyamatot másolják le. Alternatívát (versenyársat?) talán csak a multimédiás oktatóprogramok jelentenek, ebben az esetben viszont az ellenőrzés és leginkább a hivatalos, mindenki számára elfogadható objektív értékelés az, ami elengedhetetlenné teszi a tanárok részvételét.

A diákok szerepének változásával kapcsolatban a tanulmányok szerzői egyetértettek, abban, hogy az egyetem kétfajta diákot szolgál: azokat, akik a tudományos és szakmai karrierhez szükséges oktatásra tartanak igényt, valamint azokat, akik személyes, munkahelyi vagy családi érdekek következtében kívánnak továbbtanulni. Céljaik és szükségleteik eltérnek, de az ICT használata ideális esetben lehetővé tenné az egyetemek számára, hogy az egyes eltérő igényeket kielégítsék.

A hallgatók életvitelének módosulását azonban különbözőképpen ítélték meg a konferencia résztvevői. Egyesek úgy vélekedtek, hogy az egyetemi campus napjainkban (és a jövőben is) olyan társadalmi és intellektuális környezetet biztosít, mely meghatározónak bizonyul a fiatal felnőttek fejlődése során a felsőfokú oktatás kezdeti szakaszában. Azok a felnőttek azonban, akik már teljesítették az alapképzés követelményeit, szakmai és/vagy családi kötelezettségeket is felvállaltak, általában olyan sajátos tanulmányi szükségletekkel rendelkeznek, melyeket a lehető leghatékonyabb módon kívánnak kielégíteni. Ezeknek a tanulóknak egyértelműen előnye származna a virtuális egyetemek által felkínált rugalmas idő- és helyfüggetlen lehetőségekből. E kivételes előny azonban egy aligha behozható hátrány is a hagyományos egyetemmel szemben. Hiszen ha nincsenek falak, ha nincs campus, akkor nincs hol találkozni a többi egyetemistával (de a tanárokkal sem), nincs egyetemi könyvtár, ahova be lehet ülni tanulásra készítve a többiek által, nincs kollégium, ahol az ember ismeretségeket köthet, „együtt tanulhat” másokkal, nincs egy egészséges versengés a hallgatók között és nincsenek egyetemi programok, kulturális és szórakoztató rendezvények, egyszerűen nincs egyetemi élet. Épp ezért tehát szükség van a campusra. Mások viszont pontosan azon véleményüknek adnak hangot, hogy ez már most sincs így, és az ilyen típusú egyetemek megszűnnek létezni. Azt állítják, hogy a hallgatók növekvő hányada tanulmányait részidőben, ide-oda utazgatva végzi, így nincs szükség a campusra, hiszen a tanulás közege egyre inkább azonos lesz azal, amelyben a felnőttek kommunikálnak, dolgoznak,

üzletelnek, következésképp az internet válik egyfajta szerves tanulási környezetté.

Az Egyesült Államok után már Európában is drámaian nő azoknak a fiataloknak a száma, akik egészen fiatal koruktól kezdve az interneten nőnek fel. Ez a körülmény az olvasási, írási szokásaikat, a kommunikációs készségüket alapvetően befolyásolja. Egyre biztosabbnak látszik az is, hogy hosszú távon a munka melletti tanulás válik elsődleges mintává. Az említett tanulmánykötetben épp ezért az egyik leggyakoribb téma a távoktatás, illetve a „lifelong learning”. Nem véletlenül, hiszen ezeken a területeken érvényesülnek legjobban a virtuális akadémia előnyei, azáltal, hogy megspórolja a hallgatóknak az állandó utazással eltöltött időt és pénzt, a tanulást a nap bármely szakában, bárholonnan lehetővé teszi. Ezáltal alkalmat ad azoknak is tudásuk bővítésére, elmélyítésére, akiknek időbeosztásuk, munkájuk, családjuk, egészségi állapotuk stb. egyébként nem tenné lehetővé a rendszeres utazást, vagy az adott tanfolyam látogatását.

Sokan úgy gondolják, hogy a jövő egyeteme valamilyen módon a köegyeteket folytatása lesz. Azt feltételezik, hogy ugyanolyan fajta tanítás és tanulás zajlik majd, mint eddig, csak éppen jelentős technikai segítséggel. Abban a tekintetben igazuk van, hogy a számítógép nem változtatja meg azt, amit tanulunk, de azt igen, hogy hogyan tanuljuk. Mindamellett nem kell attól félnünk, hogy az iskolapadok helyett holnap már a számítógépek elé kell leülnünk. Sőt, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a virtuális tanulási környezetnek mindenképpen ki kell egészülnie fizikai tanulási környezettel is, tehát az új egyetem csak a régi bővítéseként, nem pedig felváltásaként képzelhető el. A tanulmányok összefoglaló tanulsága is éppen az, hogy nem a teljes átalakulás a legfontosabb feladat, hanem hogy minden egyetemnek sürgősen be kell (ene) vezetni az ICT-t, és ennek kapcsán az intézményeknek ki kell dolgozniuk a maguk választás az ICT tanításra gyakorolt hatására. (Ráadásul mindezt úgy kell megtenni, hogy bár az ICT fogalmának lényegét érezzük, egy pontos, mindenre kiterjedő definíciót szinte lehetetlen megalkotni.)

Azaz állunk egy buszmegállóban, jönnek a buszok sorban. Egyik ilyen, a másik olyan, van régi és van modern, van jól ismert, megbízható márká és van olyan, amelyikről soha nem hallottunk. Nem tudjuk, melyik az a busz, amelyik a legkényelmesebben, a leggyorsabban, legolcsóbban juttat el minket a célba, de ha sokáig habozunk, ha nem szállunk fel egyikre sem, akkor bizony mindegyikről menthetetlenül lemaradunk! (Henk J. van der Molen [ed]: *Virtual University? Educational Environments of the Future*. Portland Press, London, 2001.)

Buda András